

Martina Läubli (Zürich):

„A történelem standard verziója téves” – mondja David Wengrow régész¹⁴⁸

Neue Zürcher Zeitung am Sonntag 2022. január 22.

<https://nzzas.nzz.ch/kultur/david-wengrow-unsere-standardversion-der-geschichte-ist-falsch-ld.1665615?reduced=true>

David Wengrow régész könyvet írt David Graeber antropológussal közösen.¹⁴⁹ Ebben rámutatnak, hogy az emberi történelem igen különbözött attól, ahogy eddig gondoltuk: a szabadságot újra és újra feltalálták.

NZZ am Sonntag: Wengrow úr, régészként ősi helyszíneket vizsgált meg a világ különböző helyein. Ha választhatna, hol és mikor élne legszívesebben?

David Wengrow: Szeretnék 6000 évvel ezelőtt a Fekete-tengertől északra élni, a mai Ukrajna területén. Léteztek nagy decentralizált városok több ezer emberrel – de királyok, papok, templomok, mindenféle hierarchia nélkül.¹⁵⁰ Ezeknek az embereknek az otthonait és maradványait megvizsgálva úgy tűnik, jól érezték magukat. Szeretném megtudni, hogyan sikerült egy ilyen szabad társadalmat kialakítaniuk.

Honnan tudhatjuk, milyen volt valójában az emberek élete az ókorban?

Ez egyrészt azért nehéz, mert sokszor nem rendelkezünk írott forrásokkal. Másrészt viszont a régészeti leletek sokat elárulnak a múltból. Néha ellentmond a feltételezéseinknek is, például az utolsó kőkorszakról. Ma sokan azt hiszik, hogy 20-30 ezer évvel ezelőtt az emberek egyszerű vadászó-gyűjtögető emberek voltak. Hogy akkoriban ugyan nem volt egyenlőtlenség és hierarchia, de nem volt fejlett kultúra sem. De a régészeti leletek azt mutatják, hogy ez nem igaz.

Mit talált helyette?

Európa-szerte kőkorszaki temetések voltak olyan emberekkel, akik királynak és királynőnek látszottak. Ezeket a sírokat öltözetek, dísz tárgyak és gyönyörű díszítmények díszítik.¹⁵¹ Liguriában például megtalálták a „kis herceget”, egy kőkorszaki vadászt, aki királyi pálcájával úgy néz ki, mint egy herceg. Ez kérdéseket vet fel: Miért voltak arisztokratikus temetések állítólag egalitárius csoportokban? Ezek a sírok azt mutatják, hogy valami alapvetően nincs rendben a történelem alapértelmezett változatával.

¹⁴⁸ Az Acta Historica Hungarica Turiciensia jelen számának szerkesztője lábjegyzeteivel.

¹⁴⁹ David Graeber, David Wengrow: *The Dawn of Everything: A New History of Humanity* (Mindennek hajnala: az emberiség új története). Farrar, Straus and Giroux, New York, 2021.

¹⁵⁰ A kukutyini (cucuteny) és tripolje műveltségről van szó, amelynek eredete a pár ezer évvel korábban kezdődött Kárpát-medencei földművelés keletre terjedése. Abból a korszakból az erdélyi Erősd műveltsége hasonló jelleget mutat.

¹⁵¹ Honnan veszi, hogy 20-30 évezredes sírokban királyi megjelenés volt? Előítélet, mert ezt akarta látni.

Mit ért alapértelmezett változaton?

Mármint arra az elképzelésre gondolok, hogy az emberek először vadászó-gyűjtögetők voltak, majd letelepedett gazdálkodók lettek, és később ebből fejlődtek ki a modern államok. Ez egy mítosz.

A mezőgazdaság feltalálása is ennek a mítosznak a része – írja a könyvében. Meg sem történt a neolitikus forradalom?

A kutatások egyértelműen azt mutatják, hogy nem volt újkőkori forradalom.¹⁵² Hacsak nem határoz meg forradalomként egy 3000 éves időszakot, amelyben különböző helyeken termesztettek növényeket vagy állatokat. A londoni Régészeti Intézetben, ahol dolgozom, sok kutató csak archeobotanikával foglalkozik. Megvizsgálják az ásatási helyek mikroszkopikus maradványait. Ez lehetővé teszi számukra, hogy nyomon kövessék a kukorica háziasításának folyamatát Közép-Amerikában. Vagy a búzát a Közel-Keleten. Ez nemcsak egyszer történt meg, hanem újra és újra. Legalább tíz, inkább tizenöt mezőgazdasági fejlesztési központot ismerünk a világon. A következmények nem mindig voltak ugyanazok. Mert a társadalmak nem voltak egyformák. Volt, aki ismét felhagyott a földműveléssel, volt, aki a vadászat és gyűjtögetés mellett üzte. Az őseinktől a gazdálkodókig terjedő lineáris evolúció elképzelése téves.

Azonban sok emberi történelemről szóló könyv, például Yuval Noah Harari könyve, pontosan ezt a verziót mondja el.

Az Ön által hivatkozott könyvek nem felelnek meg a legújabb kutatásoknak. Olyan szerzők, mint Noah Yuval Harari, Steven Pinker vagy Jared Diamond ragaszkodnak a régi mítoszhoz.

Az említett könyvek, különösen a Harari könyvei bestsellerek. Miért olyan sikeres ez a mítosz, amely a vadászó-gyűjtögetők letelepedett gazdálkodóvá válásáról szól, ha hamis?

Olvastam Harari *Sapiens*-ét,¹⁵³ nem rossz könyv, csak elavult. Ezt a mitikus elbeszélést követi. Talán éppen azért ilyen fogékonyak az olvasók, mert Harari azt mondja, amit már tudnak. Jean-Jacques Rousseau filozófussal kezdődött. 1754-ben gondolat kísérletként írt egy példázatot az emberek közötti egyenlőtlenség kialakulásáról és a természeti állapottól való elfordulásukról. Ez az elbeszélés is tartalmaz elemeket a Bibliából: az emberiség bukását, az ártatlanság és az egyenlőség elvesztését. Ennek a történetnek azért van értelme számunkra, mert ezen a mintán nőttünk fel. De nem igaz.

¹⁵² Vesd össze: „Korábbi tézis: Az újkőkori forradalom a Kaukázus déli területein kezdődött kb. 10-12.000 évvel ezelőtt. Új tétel: Az újkőkori forradalom előzményei jóval korábban, több tízezer éve a Kárpát-medencében és annak keleti szomszédságában zajlottak.” (Cser Ferenc, Darai Lajos: *Az újkőkori forradalom népe*. Frig Kiadó, 2007. p. 7.)

¹⁵³ Magyarul lásd Yuval Noah Harari: *Sapiens – Az emberiség rövid története*. Animus, Budapest, 2020. (Fülszöveg: „A tűz tett minket veszedelmessé. A pletyka együttműködővé. A mezőgazdaság még éheesebbé. A mitológia tartotta fenn a törvényt és a rendet. A pénz adott valamit, amiben mind bízhatunk. Az ellentmondások teremtették meg a kultúrát. A tudomány tett minket a teremtés urává. De egyik sem tett boldoggá... A világhírű jeruzsálemi egyetemi tanár szerint így foglalható össze annak története, ahogyan jelentéktelen majmokból a világ uraivá váltunk.”)

Pontosan mi a baj ezzel a történelemszemlélettel?

Ahhoz, hogy azt állítsuk, hogy kiestünk az elsődleges egyenlőségi állapotból, először is azt kell feltételeznünk, hogy volt egyenlőtlenség előtti idő. Hogy létezett egyenrangúak társadalma. A régészet azonban nem talált egyenlőségi társadalmat a mezőgazdaság feltalálása előtt. Az olyan helyszíneknek, mint a törökországi Göbekli Tepe a nagy kőépületekkel, semmi közük az egalitárius társadalomhoz. Az ottani emberek vadon élő erőforrásokból éltek, mégis kőtemplomokat építettek.¹⁵⁴

Ha a fejlődés mese nem helyes, milyen más formában kell elmondani az emberi történelmet?

Könyvünkben a történelemírást mint nagy elbeszélést lebontjuk. A történelmet pedig hűs-
vér emberekről szóló kis történetek alakjában meséljük el. Ezek a kis történetek olyan emberekről szólnak, mint mi, akik az emberi lét egymásnak ellentmondó tényeivel, eseményeivel küzdenek. Igyekszünk nem leegyszerűsíteni a dolgokat, függetlenül attól, hogy azok 300, 3000 vagy 30 000 évvel ezelőtt történtek. Kísérlet ez alulról írni a történelmet.¹⁵⁵

A történelem újraírására tett kísérletével az európai identitás alapjait ingatják meg. Azt mondja, a szabadság eszméjét nem Európában találták ki.¹⁵⁶ De akkor hol?

A szabadság bizonyos eszméit már Európában feltalálták. De nem az összeset.¹⁵⁷ Ráadásul az európai szabadságfogalom meglehetősen furcsa.

Furcsa?

A szabadság régi európai fogalma a középkori és ókori jogrendszerekből ered, amelyekben a rabszolgaságot magától értetődőnek tekintették.¹⁵⁸ A szabadságot a fogsággal és a rabszolgasággal szemben határozzák meg. Ez azt feltételezi, hogy egy személy birtokolhat egy másik személyt. A latin *abusus* kifejezés azt jelenti, hogy visszaélés azzal a joggal, amivel valaki rendelkezik. A szabadság ebben az összefüggésben azt jelenti, hogy valaki-

¹⁵⁴ Meglepő tájékozatlanság egy régész részéről, ha a földművelés feltalálása előtt csak a megalit korszak leleteit tekinti emberi kornak, amikor az elnyomó társadalomszervezés érvényesült. Ráadásul Göbekli Tepe esetében téves is annak olyan korai időbe helyezése, ha csak a kövek megmunkálását tekintjük, de a fejlett zodiákus is későbbi. A kurgán inváziók előtt viszont az egyenlőtlenségnek nincsenek jelei a sírokban, nincs rangkülönbségnek nyoma, nincs fegyver stb, ami arra utalna. A legrégebbi nem egyenértékű sír 7,5 évezredes, a Volga kanyarban egy gyerek sírjában látható, és ott jelent meg először a kőkés is, emberölő eszköz.

¹⁵⁵ Itt már hangsúlyosabb az előző lábjegyzetben érintett szemléletbeni torzulás, a társadalom hatalmi jellegű rétegződésének örök időkre való kiterjesztése, ami tehát, az alárendelő világ, a Fekete-tengeri katasztrófa (Kr. e. 5500) előttről nincs adatolva a régészeti leletek által. Ez egyfajta ideológia: hierarchia volt az emberi lét és társadalom alapja. Ez pedig egészen a kurgánokig nem igaz. Ugyanakkor e „víz-özön” előtti mellérendelő életvilág közismert kellene legyen, hiszen a tőle élesen elkülönülő kettős társadalmakat is feltárták már.

¹⁵⁶ Az újságíró is felveszi a ritmust és egy modern fogalmat visszavetít az őskorba (á la Rousseau)..

¹⁵⁷ Borítékolható, hogy a Szentkorona Eszmét nem fogja figyelembe venni, és ahogy a szkita „katonai demokráciát” se, amit nem is kell a Kárpát-medencén kívül keresni, elég csak a székely társadalom ilyen szerveződésére gondolnunk..

¹⁵⁸ A középkori Magyar Királyságban éppen a Szent Korona tagság mutatja, hogy ember embert nem birtokolt.

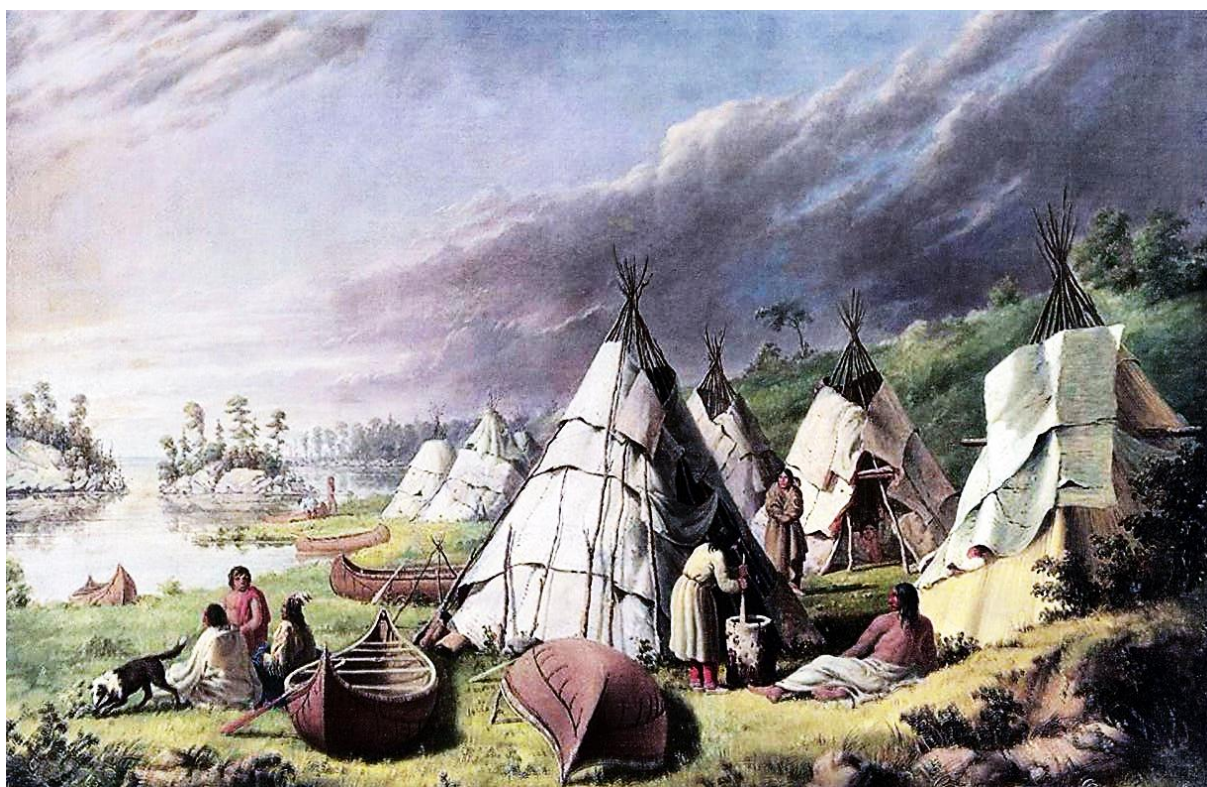
vel úgy bánhatsz, ahogy akarsz; dologgá alakítva. Ez szabadság egy másik személy rovására – és valami egészen más, mint a személyes autonómia értelmében vett szabadság.

És a személyi autonómia nem európai eszme?

Mindenesetre jobban elterjedt Északkelet-Amerika bennszülött társadalmában.¹⁵⁹ Nagy vitakultúrájuk is volt. A 17. és 18. századból számos beszámoló származik jezsuitáktól vagy katonáktól, amelyek dokumentálják a bennszülött csoportokkal való találkozásokat, de az őslakosok európaiakhoz való viszonyát is. És ez nagyon kritikus volt.

Mit vettek észre az őslakosok az európaiakon?

Lenyűgözte őket, hogy az európaiak milyen szigorúan követték a parancsokat. Ez teljesen idegen volt tőlük. Megdöbbenésük, hogy az európaiak milyen mértékben vetették alá magukat egy státus- és társadalmi rangrendszernek, jól dokumentált. A bennszülöttek számára abszurdnak tűnt, hogy az egyik ember szinte istene lehet a másinak, gyakran birtoklása alapján. Az őslakos csoportok sem voltak egalitárius társadalmak. De nem volt értelme számukra, hogy az anyagi jólét hatalmat teremthet más emberek felett. Szabadságuk más jellegű volt. A társadalmi és személyes szabadságjogokról volt szó. Egy francia jezsuita azt írta a Wendat törzsről, hogy nincs náluk szabadabb ember.

Wendat indiánok telepe a Huron-tavon. Egy jezsuita azt írta a wendatokról, hogy nincs náluk szabadabb ember.

¹⁵⁹ Erről kezdve már fájdalmasan olvassuk a régész vélekedését, mert éppen a mi magyar elődeinket is dicsérhetné ilyen alapon, amint az észak-amerikai indiánokat. És nemcsak az államalapításunktól kezdve, hanem előtte is a kezdetekről, ha a Kárpát-medencei őslakosságot elődeinknek tekintenénk és ekként tálnánk a világ elé.

Miben állt az őslakosok szabadsága?

Például a szexuális szabadságban.¹⁶⁰ Vagy a mozgás szabadságában. A széles körben elterjedt klánrendszer lehetővé tette az egyének számára, hogy elköltözzenek falujuktól, gyakran nagy távolságokra. Útközben mindig találtak egy klántagot egy másik törzsből, akinek erkölcsi kötelessége volt befogadni őket. Ez a vendégszeretet elve¹⁶¹ nagy mozgásszabadságot tett lehetővé. Ez abból a szempontból is érdekes, hogy miként kezeljük a migrációt. Manapság gyakran beszélnek „migrációs válságról”. De tekintheted másnak is: a vendéglátás válságaként.¹⁶²

*Az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata is a személyes szabadságjogokon alapul. Az emberi jogok nem az európai felvilágosodás gyümölcsei?*¹⁶³

Amikor az európai gyarmatosítók találkoztak az úgynevezett Újvilág népével, egy gondolati nehézséggel szembesültek. Mert ezek az emberek, akik soha nem találkoztak a kereszténységgel – mik voltak ezek a teremtmények? Egyáltalán emberek voltak? Ez ahhoz a tragikus helyzethez vezetett, hogy a gyarmati hatalom parancsnokai gyorsan felvették a szentségeket, mielőtt megtámadták és megölték az embereket.¹⁶⁴ De a másokkal való találkozás Európában filozófiai és jogi problémákat is felvetett.

Miért?

Nem mindenki helyeselte egész népek kiirtását és megkínzását Amerikában. Ez vitához vezetett az emberi jogokról. Az ember azon töprengett: Milyen jogai vannak annak, aki soha nem került kapcsolatba a kereszténységgel, vagy ahogy az európaiak értelmezték, a civilizációval? Milyen joga van egy embernek pusztán azért, mert ember? Így alakult ki a felvilágosodásban az emberi jogok iránti érdeklődés, ugyanakkor a nem európaiak lesújtó besorolása az alsóbbrendűeknek tartott emberek közé.

Régészként hogyan definiálja a szabadságot?

A régészeknek soha nem volt gondjuk megtalálni a szabadság ellentétét. Számos tanulmány létezik a királyokról, a vezérekről, az elnyomásról. De vannak bizonyítékok olyan konkrét szabadságjogokra is, mint a mozgásszabadság. Sok közösség osztozott kulturális beállítottságon, kulturális téren. A vendégszeretet gyakorlata, az, ahogyan az ember házat épít, hogyan főz, hogyan díszíti fel a testét életében és halálában – ezek mind konkrét jelzései az embereknek, akik nagy mozgásszabadsággal rendelkező közösségeket alkottak.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Megint egy modern, sőt posztmodern fogalom visszavetítése a múltba (anakronizmus). Az is zavaró, hogy egy viszonylag késői, azaz újkori időszakot vet össze, bár kimondatlanul az ókori Európával.

¹⁶¹ A magyar vendégszeretet is híres volt. De erről tudunk a Föld még igen sok más pontjáról is. Méltatlan, ahogy a nyilatkozó egyoldalúan csak az amerikai indiánokról szól ezügyben.

¹⁶² Témánál vagyunk!

¹⁶³ S íme, már nemcsak a „gender”, nyomában a „wok” is felbukkant. Ugye-ugye? Ha nem hanyagoltuk volna el a magyarság egyetemes értékű tulajdonságait! Legalább magunkat erősítsen meg tehát, hogy saját kultúránkhoz ragaszkodván az emberiség javára vagyunk, azokéra is egyébként, akik el akarnak törölni bennünket.

¹⁶⁴ Hát, igen, a gyarmatosítás bűneivel illene már szembenézniük a volt gyarmatosítóknak.

¹⁶⁵ Újra csak összemosva jelentkeznek az évezredek, pedig nem mindig voltak elnyomó hatalmak, és nem minden hatalom volt – a legutóbbi időkig – elnyomó.

A társadalmi rendeknek gyakran van kísérleti jellegük, írja.

A technológiai újítások gyakran játéknak indulnak. A puskaport eredetileg tűzijáték elindítására találták ki. A bányászat akkor jött létre, amikor az emberek pigmenteket kerestek a test festésére. Ha a technológia ilyen játékos úton halad, akkor a társadalmi kapcsolatok miért ne tennék ugyanezt? Ismerünk olyan társadalmakat, amelyek mezőgazdaságot műveltek, majd elfordultak tőle. A társadalmi egyenlőtlenség vagy dominancia formái is így kezdődtek: játékként, amelyek szörnyen rosszul sülték el. A világ minden tájáról vannak példák arra, hogy a társadalmak királyokat vagy vezetőket alapítottak, majd leváltották őket. És gyakran erőszakos forradalom nélkül.¹⁶⁶

Ez a társadalmi formákkal való kísérletezés a nemek rendjére is érvényes? Történelmileg a nemek közötti különbség gyakran szolgált érvként az egyenlőtlen bánásmód mellett.

A nemek közötti egyenlőtlenség kérdése nehéz kérdés a régészek és történészek számára. A legtöbb királyság és birodalom patriarchális háztartási modell szerint működött. Az uralkodó úgy irányítja birodalmát, mint egy apa, aki uralkodik családján, feleségén és gyermekein. Ez látszik ráilleni a királyságokra Európában, Mezopotámiában, az ókori Kínában, Egyiptomban és az Inka Birodalomban. De mindig is így volt? A patriarchális struktúra kezdettől fogva formálta az emberi társadalmakat?¹⁶⁷ Vagy valamikor megváltozott valami? Ez egy fontos kérdés.

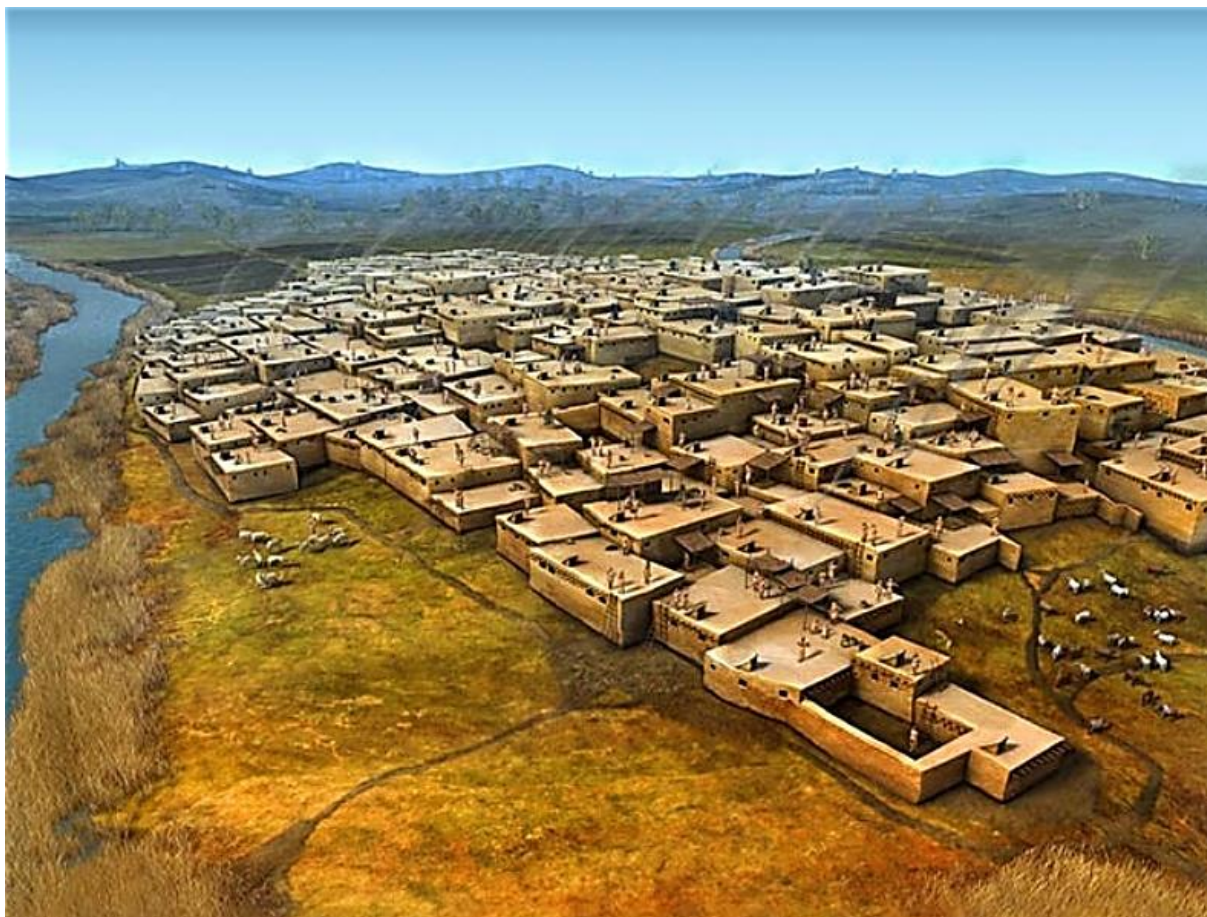
Van válasz?

Ahhoz, hogy ezt a kérdést megválaszolhassuk, legalább nyitottnak kell lenni arra a gondolatra, hogy valamikor a dolgok másként voltak. És ha megnézzük a kőkorszaki társadalmakból származó leleteket, egyáltalán nem tűnnek patriarchálisnak. A törökországi Çatal Höyükben például úgy tűnik, létezett egy olyan társadalom, amelyben a férfiak nem uralták a nőket. A nők azonban a férfiakat sem uralták. Úgy tűnik, hogy autonóm emberek társadalma volt, sem nem matriarchátus, sem nem patriarchátus. Tehát azt állítani, hogy a patriarchátus minden társadalom természetes állapota, pusztán spekuláció.¹⁶⁸

¹⁶⁶ A játék fogalmának ilyen kiterjesztése helytelen, mert megtévesztő. A sírfestés temetési rítusa, vagy akár a testfestés nem játékosságból fakadt, hanem szellemi szerepe volt. A műveltség jelentőségének elkendőzése ez, ami aztán átcsap a harcias hódítók fájdalmas (házégető, gyilkoló) szerepének elmismásolásába. Ugyanakkor a közhatalom áldásos alakzatainak lekicsinylésébe.

¹⁶⁷ A legkorábbi társadalmak anyajogú szerveződése közismert. Azt tanulmányozni lehetett egyébként a természeti népeknél még a modern korban is. A bonyolult rokonsági fokokat is nyilvántartották, de csak anyai ágon tudták. (Lásd Láng János: *Az őstársadalmak*. Gondolat, Budapest, 1978.) Jean Jaques Rousseau „vadembere” még példakép lehetett a Vissza a természethez! jelszó mentén, majd a gyarmatosítás során őket „primitív népekként” kezdték emlegetni. (Sok ilyen könyvcímre emlékszünk.) E kettősségtől máig nem szabadult a Nyugat, csak hogy most már primitív mindenki, aki nem ők. Ez a valódi talaja a legújabb faji jellegűvé torzuló ottani mozgalomnak.

¹⁶⁸ Mi itt már régóta mondjuk, hogy a magyaroknak ez az eredeti felfogása, aminek irdatlan régiségét a nyelvünk is mutatja, mert a férj szavunk is ugyanúgy a félből ered, mint a feleség. A férj nálunk nem gazdája (husband) a feleségének mint nyugaton, hanem hitestársa, és nem eladja a piacon, mint az angol férfiak tették az 1900-as évekig (https://index.hu/tudomany/til/2019/07/17/az_angol_ferfiak_egeszen_az_1900-as_evekig_eladhattak_a_feleseguket_a_piacon/), hanem a házastársak holtomiglan-holtodiglan kitartanak egymás mellett jóban-rosszban.

Művészi ábrázolás az újkőkori Çatal Höyük településről

Ma a világ államokra oszlik, amelyek közül néhány nagyon hierarchikus.¹⁶⁹ Hogyan alakult ez ilyenre?

A válasz erre nem egy rejtély, hanem a modern történelem. Világszerte vannak államok, mert erőszakkal telepítették be őket. Ismerjük az imperializmus, a gyarmatosítás és a népir-tás történetét. Nagyszüleink és dédszüleink története.¹⁷⁰ De nincs okunk ezt több ezer éves fejlődés eredményeként bemutatni, egészen a kőkorszakig visszamenőleg.¹⁷¹

¹⁶⁹ A hierarchikus jelzőt biztosan nem eredeti értelmében használja itt az újságíró. A válaszból ez ki is derül aztán. Mert a hierarchia eredetileg szent rend, ami a keresztény egyházi szervezeten belüli rangsort jelentett, majd áttevődött egyetemesen a társadalom alá- és fölérendeltségi viszonyaira. Legújabbban a fogalmat a merevvé vált, megcsontosodott társadalmi viszonyokra szokás használni, ahol világviszonylatban is érvényesül a szegények és gazdagok közötti végzetes aránytalan különbség rangbeli különbségként is, ahogy tagadott geopolitikaiként a gazdag és szegény (fejlett és fejletlen) országok viszonya, az „Észak–Dél probléma”. Az újságíró ezt forgatta ki a kérdésével.

¹⁷⁰ De nem mindenkié. A miénk magyaroké sem, de a gyarmatokká tették mégúgy sem. Régész urunk azonban egykalap alá vesz mindenkit. Illetve csak azokat veszi számba, akik az említetteket elkövették, mert még mindig csak ők számítanak, a haszonélvezet kitart. És Trianon miatt még a minket környező országokat is ide kell sorolnunk.

¹⁷¹ Már azt hihetnénk, egyetérthetünk a régész úrral, de ebben a mondatában is van csavar. A következő rövid kérdésre adott válasza le is leplezi a szándékát, törekvését, ami számunkra elfogadhatatlan, mert hamis érvelés.

Miért nincs?

Tudományos szempontból badarság aktuális geopolitikai helyzetet evolúciós folyamattal magyarázni. Azt mondani, hogy a nemzetállamok világa a történelem célja, tiszta ideológia.¹⁷² Újra és újra megkísérelték megtalálni az archaikus eredeti államformát, például Egyiptomban, és abból levezetni a mai rendet.¹⁷³ De ez nem magyarázza meg, miért voltak városállamok Mezopotámiában és királyság Egyiptomban.¹⁷⁴ Az első fáraó előtti időszakot „predinasztikus időszaknak” nevezik. Utólag visszagondolva úgy látszik, mintha 1000 évig az emberek mást se tettek volna, mint királyt kerestek. Ez badarság. Bizonyos, hogy más-sal voltak elfoglalva.

Szóval minden nagyon más volt?

Az ismert történelem tartalmaz talán igazságmagot, lehetséges utat. De voltak más utak, amelyeket nem választottunk. Az a mítoszias benne, hogy úgy mutatkozik, mintha az egyetlen lehetséges út lenne.¹⁷⁵

¹⁷² Tehát szerinte a népiértő gyarmatosítás hozta létre a nemzetállamokat, nem pedig a történelmi fejlődés. Ezért nincs helyünk ma a Nap alatt? (És jöjjön az Európai Egyesült Államok és a Világhormány?!)

¹⁷³ Nem a mai rendet vezették le, hanem a világ felosztásának modern kori rendjét, ami a Szent Szövetség európai birodalmaival indult, és majd amelyekből világbirodalmak lettek. Majd ezeket világháborúkkal alakították a mai állapotukra. De ezt azonosítani a mai földkerekség állami és nemzeti állapotai-val megengedhetetlen kiterjesztés.

¹⁷⁴ Természetesen nem a gyarmatosítók szemével kellene nézni az ókori világra ma. Mert annak ugyan egyenes előzményeként tekintett több ókori birodalom, amit a modern elnyomás jelentett, de ez nem azok folytatása volt, már a középkorban sem, hanem önmagából magyarázható újdonság. Amint az ókornak is meg kellene találnunk a saját magyarázatát, amit eddig nem engedett felszínre a gyarmatosító logika. Ennyiben tehát Graebernek és Wengrownak igaza van a könyvével. De abban nincs, hogy szét akarják rázni vagy szaggatni a történelmet. A minta a leépítés vagy dekonstruktivizmus posztmodern filozófiája lehet, melyet Jacques Derrida indított Heidegger Destruktion és Abbau (destrukció, leépítés) fogalma használatával 1967-ben. Derrida lekopaszítja a fogalmakat, és szándéka szerint dekonstruálja, lebontja a metafizika alapszerkezetét, nyelvhasználatát és intézményrendszerét. A megismerést mint rétegekre, elemekre szedést és újraértelmezést gyakorolva nem az egyetlen igazságot keresi, ami meghatározhatatlan, hanem a tételeket megkérdőjelezésükkel elbizonytalanítja. Tudatosítani akarja, hogy az ember nyelven keresztüli felemelkedése végzetes, szükségszerűen elpusztulásához vezet, mert a nyelvet a valóság elvonatkoztatottsága lényegénél fogva meghamisítja és szembeállítja az érzéki megismerési móddal (ami már John Locke óta tarthatatlan álláspont).. S bár 1968 után a dekonstrukció az intézményrendszerek, az oktatás, a politika területén hatni kezdett, mintegy a nyelv túlhaladásaként, mint a mellékelt ábra mutatja, a dekonstrukció nem lett az az igazságosság szinonimája, sőt maga vált destruktívá, visszahúzó erőt felkeltve a nyugati világban.

¹⁷⁵ Ez is kétértelmű szöveg. Félrevezetőnek is mondhatjuk. Mert a szerzők háttéréből és az iménti kritikából, arra vonatkozóan, hogy „a nemzetállamok világa a történelem célja” lenne, végülis az jön elő, amit egyébként cáfolni akarnak, mármint hogy „tudományos szempontból badarság aktuális geopolitikai helyzetet evolúciós folyamattal magyarázni”. Mert hiszen ők meg azt állítják, hogy az elmulasztott utakból kellene most már választanunk. Tehát akkor mégiscsak van valami történelmi meghatározottság? Helyette jobb lenne, ha azt mondanák, hogy a mainapi állapotokból kell kiindulni és eljutni az igazságos társadalomig, minden nép esetében, figyelembe véve, hogyan jutottunk idáig, ahol vagyunk, az egetrengető igazságtalanságokig. És akkor helye lenne olyasmiknek is, mint a mi Történelmi Alkotmányunk, a Szent Koronával és Szentkorona Eszmével együtt, az ellenünk folytatott sok háború és következményeinek legalább erkölcsi kárpótlása, a Trianon-kritika jogosságának elismerése, stb. És van a tarsolyban, igen, szinte minden népnél és területnél sok-sok tanulság. Mert, ahogy közös tanulmányunkban levezettük, nemcsak a lélek és test együttese adja az embert, és műveltség (vallás) és létegyeségek együtt a társadalmat, hanem az ember és társadalma együtt eredményezi a nemzetet. A nemzet pedig az

*A könyvet David Graeber antropológussal közösen írták. Ő váratlanul meghalt néhány héttel azután, hogy befejezték a könyvet. A „Kezdetek” mára örökséggé vált?*¹⁷⁶

David Graebernek és nekem ez a munkaterv mindig egyféle kezdet volt. És nagy játék. Szenvedéllyel dolgoztunk rajta tíz évig. Már további köteteket is terveztünk. Mármost mindannyiunkon dolga magunkévá tenni David ötleteit és továbbgondolni.¹⁷⁷ Természetesen ez végakarata.

---

emberiséggel azonos, de nem terjedelmében, hanem lényegében, mert az egyes nemzetek nyelvét, műveltségét és tevékenységét sosem lehet összeolvasztani valami kotyvasz lehetetlenségbe, ahogy a mutált génjeink is mindig helyreállnak és megteremtik az eredeti teljes embert. (Lásd Cser Ferenc és Darai Lajos: *Ember–Társadalom–Emberiség. Eszme–Hit–Vallás. Atya–Any–Élet*. Queanbeyan – Kápolnásnyék, 2005–2006. <https://mek.oszk.hu/18100/18165/>.)

¹⁷⁶ Német nyelvű kiadás *Anfänge: Eine neue Geschichte der Menschheit* (Kezdetek: Az emberiség új története). Klett-Cotta Verlag, Stuttgart, 2022. (Most január 29-én fog megjelenni!)

¹⁷⁷ Az eddigiekből nem derül ki, hogy milyen örökségről van szó. David Graeber nemcsak amerikai antropológus, hanem anarchista aktivista is volt. A gazdasági antropológiában végzett befolyásos munkássága, valamint az Occupy Wall Street (OWS), magyarul: Foglaljuk el a Wall Streetet! – a társadalmi egyenlőtlenség, a korrupció és a gazdasági szereplők hatalmas politikai hatalma elleni – mozgalomban betöltött vezető szerepe miatt a világ egyik legjelentősebb antropológusaként és baloldali gondolkodójaként tartották számon. *Adósság: Az első 5000 év* (*Debt: The First 5,000 Years*. Melville House, Brooklyn, NY, 2011). című könyve szerint már azelőtt hitelbe vertük magunkat, hogy feltaláltuk a pénzt. Szerinte a modern hitelpénz nem más, mint a lehető legősibb pénzfforma. Az emberek ugyanis már a cserekereskedelem előtt hitelezni kezdtek egymásnak. Az ókori sumer nép körében már Kr. e. 3500-tól a hétköznapi emberek gyakran kértek különféle javakat kölcsön egymástól, sokszor nagy hiteltartozást felhalmozva. A dolog széles körben terjedt, és néha még az adósok gyermekei is adósrabszolgák lettek. A királyok pedig időnként mindenki tartozását elengedték a társadalmi feszültség csökkentése érdekében. A cserekereskedelem és a pénz csak ezután jelent meg. Ezzel pedig Graeber lényegében a modern hitelpénz létét igazolta. Másik, *Hülye állások: egy elmélet* (*Bullshit Jobs: A Theory*. Simon & Schuster, New York, 2018.) című könyvében értelmetlen munkahelyek létezését tételezi fel és elemzi azok társadalmi kárát. Felmérése szerint az állások több mint fele haszontalan, ami pszichológiailag pusztító, mert a dolgozók úgy tesznek, mintha szerepük nem lenne értelmetlen. Azt állítja, hogy a munka mint erényes szenvedés nem is olyan régi az emberiség történetében, és egyetemes alapjövendelmet javasol megoldásként. Azaz mindenki számára fizetett, megélhetést biztosító juttatást képesítés nélkül. Ez szerint lehetővé tenné az emberek számára, hogy szabadidejükben dolgozzanak, a felszabaduló, nem felesleges munkával töltött időt pedig kreatív tevékenységekre fordítsák. Ilyen mozgalom-szerűségekhez kerestek tehát David Wengrowval együtt további történelmi megerősítést. Hogy ez miként sikerült nekik, Wengrow a fenti nyilatkozatából is látjuk, illetve a lábjegyzetben tett ellenvetéseimből talán.

TÖRTÉNELMI ALKOTMÁNY, MAGYAR OKTATÁSÜGY (VII/a, c.)